

تأثیر راهبردهای فراشناختی در افزایش درک متون ادبی و تطبیق آن با نقش مهارت‌های فراشناختی در آموزش هنر طراحی

چکیده

نقش پررنگ ارتباطات در دنیای امروز باعث سوق دادن افراد و به‌خصوص نسل جوان و دانشجویها به سمت یادگیری زبان‌های دیگر می‌شود. آنچه در میانه راه آموزش، نقش پررنگی، از خود را نشان می‌دهد، مهارت خواندن و درک کردن مطلب خواننده شده از سوی زبان‌آموز است. هدف از این پژوهش ارزیابی درک مطلب دانشجویان کارشناسی فارسی‌زبان، آلمانی‌آموز در به‌کارگیری متون ادبی طبقه‌بندی شده در قالب طرح درسی با سطح زبانی "آ دو" است. همچنین بررسی راهبردهای فراشناختی در آموزش طراحی هنر از مسائل این پژوهش است. در این پژوهش کوشیده شد داستان‌هایی از میان ادبیات آلمان انتخاب و برای تسهیل و تسریع درک این متون، از راهبردهای فراشناختی در افزایش مهارت درک مطلب و خواندن استفاده شد. در این راستا، با روش پژوهش شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون بر جامعه آماری ۴۰ دانشجوی مترجمی زبان آلمانی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات ایران در مقطع کارشناسی، اثرات این راهبرد بر درک مهارت مطلب‌خوانی زبان‌آموزان آلمانی مورد مطالعه قرار گرفت و عملکرد این راهبرد در درک متون ادبی آلمانی در دو گروه آزمایش و کنترل مقایسه گردید. نتایج به‌دست آمده حاکی از آن بود که آموزش راهبردهای فراشناختی می‌تواند مؤلفه درک مطلب را به‌طور معناداری بهبود بخشد (P<۰,۰۱) و مقایسه عملکرد دو گروه در پیش‌آزمون و پس‌آزمون براساس میزان درک مطلب طی یک دوره آموزشی نشان داد که میان به‌کار بردن طرح درس بر پایه راهبردهای فراشناختی و میزان درک مطلب رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد؛ بنابراین، بهره‌گیری از طرح درس برای آموزش درک مطلب متون ادبی می‌تواند مورد استفاده مدرسان زبان آلمانی قرار گیرد. رویکرد فراشناختی در آموزش طراحی هنر نیز نقش مؤثری دارد.

اهداف پژوهش:

۱. ارزیابی درک مطلب دانشجویان کارشناسی فارسی‌زبان - آلمانی‌آموز در به‌کارگیری متون ادبی طبقه‌بندی شده در قالب طرح درسی با سطح زبانی "آ دو".
۲. بررسی آموزش راهبردهای فراشناختی مؤلفه درک مطلب در دانشجویان کارشناسی فارسی‌زبان - آلمانی‌آموز.

سوالات پژوهش:

۱. آیا به‌کارگیری متون ادبی طبقه‌بندی شده به درک مطلب دانشجویان کارشناسی فارسی‌زبان - آلمانی‌آموز کمک می‌کند؟
۲. راهبردهای فراشناختی مؤلفه درک مطلب در دانشجویان کارشناسی فارسی‌زبان - آلمانی‌آموز چگونه است؟

کلیدواژه‌ها: راهبردهای فراشناختی، یادگیری خود راهبر، آموزش هنر. درک متون ادبی.

مقدمه

دانش آموزش زبان با بررسی روش‌ها، فرضیه‌ها و اصول آموزشی به مدرسین و نویسندگان منابع آموزشی این فرصت را می‌دهد که با کمک گرفتن از دانش‌های دیگر مانند روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، روش‌شناسی و زبان‌شناسی... به بهبودی فرآیند آموزش زبان بپردازد. واضح است که هدف از خواندن در آموزش زبان، درک مفاهیم و معانی متون نوشتاری است. به همین جهت، طرح‌های آموزشی مانند خواندن متون ادبی باید با مهارت درک مطلب هدف‌گذاری شوند. برای بالابردن این مهارت مطمئناً روش‌های غیرسنتی، کاربردی و منتخب هستند. امروزه برای درک یک متن ادبی، نمی‌توان با ارائه یک متن و توضیح واژه‌های سخت آن، مهارت درک مطلب دانشجوی را افزایش داد. هستند مدرسان زبانی که همواره خود را درگیر چالش‌های جدید آموزشی کرده و از روش‌های سنتی فاصله می‌گیرند. دانشجویانی که در حال یادگیری یک زبان خارجی هستند همیشه با مشکل درک مطلب روبه‌رو هستند. آن‌ها بیشتر اوقات معنی واژه‌ها و قواعد دستوری زبان را می‌دانند، اما به‌طور کلی قادر به درک منظور نویسنده و یا مفهوم متن نیستند. از طرف دیگر، زبان در متون ادبی برای انتقال احساسات و هیجانات نویسنده بوده و قصد و نیت آموزشی در پس آن وجود ندارد. به همین جهت دانشجویان با ترکیبات جدید و غیرمنتظره روبه‌رو می‌شوند. در اینجا، زبان با زیبایی‌شناسی و صورت‌های خاص ادبی روبه‌روست.

در این پژوهش به افزایش توانایی درک مطلب دانشجویان به کمک متون ادبی طبقه‌بندی شده و در قالب یک طرح و نقش راهبردهای فراشناختی در آموزش طراحی هنر می‌پردازیم. ادبیات داستانی موقعیت‌هایی را می‌آفریند که هدفی جامعه‌شناختی را دنبال می‌کند. چنین رویکردی در فرآیند یادگیری زبان با کمک متون ادبی مناسب و نیز نقش مدرس، باعث به‌وجود آمدن رابطه‌ای بین خواننده و متن می‌شود. حاصل این گفت‌وگو افزایش مهارت‌های درک مطلب، خواندن، نوشتن و درنهایت صحبت کردن توسط زبان‌آموز است که منتهی به کسب مهارت «ارتباط برقرار کردن» می‌شود، که آن آموزش زبانی را آموزش برتر می‌داند که باعث کسب مهارتی کاربردی در جامعه شود و به این دلیل، هدفی جامعه‌شناختی را دنبال می‌کند (لطافتی، ۱۳۷۸). توفیق داستان‌گویی در کلاس درس برای یادگیری زبان دوم به تجربه‌های یک معلم زبان دوم نیز باز می‌گردد که پس از خسته‌شدن زبان‌آموزان‌اش از روش پاسخ فیزیکی کامل به ایده داستان‌گویی برای معرفی کردن ساختارهای زبان جدید در بافت و براساس مؤلفه‌های فرهنگی دست پیدا می‌کند (الی و اورفیلد، ۲۰۰۸). استفاده از درس‌نامه جز مجموعه اعمالی است که سنجیده، منطقی و پیوسته به‌منظور ارائه درس از طرف معلم در فرآیند تدریس صورت می‌گیرد (امان‌اله صفوی، ۱۳۹۸: ۱۵۶). وجود یک درس‌نامه مناسب در مسیر زبان‌آموزی سرعت بیشتری بر یادآوری اطلاعات و بیدار کردن آموزه‌های قبلی ذهن را دارد. چون چارچوب درس و هدف یادگیری مشخص بوده و دانشجو را با انبوهی اطلاعات بی‌فایده رها نمی‌کند. در ارزشیابی نیز چون همان هدف دنبال می‌شود، دانشجو هدفمند و با کیفیت به سراغ مطالب آموزشی می‌رود.

جامعه آماری پژوهش را دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تشکیل می‌دهد. نمونه آماری پژوهش نیز شامل ۴۰ نفر از دانشجویان ۱۸ تا ۲۴ ساله، زن و مرد، کارشناسی می‌شود که در نیم سال سوم کارشناسی بوده و دانش زبانی آن‌ها در حد «آ دو» می‌باشد. در این جستار در پی پاسخ‌دهی به پرسش‌هایی هستیم که آورده می‌شود:

۱. چگونه متون ادبی به دانشجویان در «درک مطلب» در یادگیری زبان خارجی یاری می‌رساند؟

۲. نقش یک طرح درس کاربردی و موفق که بر مبنای متون ادبی و برای بهبود مهارت «درک مطلب» نوشته شده است، چگونه است؟

از جمله پژوهش‌هایی که در این زمینه صورت گرفته است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: لطافتی و معلمی (۱۳۷۸)، در مقاله «آموزش زبان به کمک قصه»، مروری بر کاربرد عملی نمونه‌هایی از ادبیات شفاهی فرانسه و ایران در کلاس درس آموزش زبان فرانسه دارند. در بررسی آن‌ها با نشان دادن تصاویر و تکالیف نوشتاری و بازآفرینی یک داستان، به روند زبان‌آموزی آن‌ها کمک کرده‌اند. پهلوان‌نژاد و حسینی (۱۳۹۳)، در مقاله «آموزش واژگان هم‌آوا - هم‌نویسه از طریق داستان»، معتقدند داستان می‌تواند به‌عنوان یک شیوه آموزشی در آموزش زبان دوم به‌کار برود. نتیجه این شد که نمرات گروهی که آموزش داستانی داشته‌اند بسیار بالاتر از گروه دیگر بدون آموزش داستانی بوده است. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که می‌توان از داستان به‌عنوان یک شیوه آموزشی مناسب برای آموزش واژه‌های هم‌آوا - هم‌نویسه مدد جست و این شیوه یادگیری را تسهیل و جذاب می‌کند.

متولی و یعقوبی (۱۳۹۲)، در مقاله «ضرورت تدوین و استفاده از طرح درس در فرآیند آموزشی»، این نکته را نشان می‌دهند که سه نمونه طرح درس کلی، جزئی و جلسه‌ای وجود دارد و معلمانی که از هر سه گونه طرح درسی بهره برده‌اند با کیفیت بالاتر آموزشی، رضایتمندی دانش‌آموزان و اثربخشی بسیار بیشتر تدریس انجام شده، مواجه شده‌اند. لن کووا (۲۰۰۹)، در مقاله «داستان بین فرهنگ‌ها» نشان داده شده‌اند: که درگیری فرد با متون ادبی در کلاس درس باعث کنجکاوی، هیجان و تنوع می‌شود و باعث شادی و فعالیت بیشتر دانش‌آموزان می‌گردد. متون ادبی باعث انگیزش زبان‌آموزان به صحبت کردن شده و آن‌ها با جنبه‌های فرهنگی کشور مقصد بیشتر آشنا می‌شوند. محقق بر این باور است که ادبیات، درسی بین فرهنگی است. با بررسی متون ادبی یادگیری بین فرهنگی به‌عنوان پایه درس در نظر گرفته می‌شود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش در پی پاسخ‌دادن به این پرسش بود که آیا به‌کاربردن راهبردهای فراشناختی با یادگیری خودراهبر درک متون ادبی را افزایش می‌دهد. به زبان دیگر، یافته‌های پژوهش این نکته را تأیید کردند که به‌کاربردن متون ادبی با چارچوب طرح درس به‌طور معناداری مهارت درک مطلب را افزایش می‌دهد. کاربرد متون ادبی برای آموزش فهم متون زبان مقصد به‌عنوان یک روش مؤثر در هدایت زبان‌آموزان بر تمرکز بر اجزای داستان، تصویر، قواعد دستوری، تفکیک اطلاعات ضروری از غیرضروری، یادگیری واژگان در فضای متن و در نتیجه انتقال اطلاعات به حافظه بلندمدت است. داستان‌ها و متون ادبی، به‌عنوان یک ابزار تشویقی، زبان‌آموزان را به‌طور فعال در مواجهه با فرایند آموزش قرار می‌دهد. آن‌گاه نیز که متنی دشوار در برابر زبان‌آموز است، چون با یادگیری خود راهبر آشنا بوده می‌تواند به کمک قواعد دستوری متن را تحلیل کند و معنی واژگان را از فضای داستان حدس بزند، درک و دریافت او از متن بیشتر می‌شود و هم‌زمان به دلیل اینکه در متون ادبی نکات اجتماعی و ظرافت‌های فرهنگی زبان مقصد نهفته است، آن‌ها را نیز دیگرگونه کسب می‌کند.

مدرسان زبان خارجی می‌توانند با به‌کارگیری و معرفی راهبردهای فراشناختی و آموزش یادگیری خود راهبر، توجه و تمرکز زبان‌آموزان را به چگونگی برخورد با متون خارجی و چگونگی تحلیل و فهم آن‌ها، جلب کنند. تا زبان‌آموزان بتوانند اطلاعات اصلی و نیز انضباط‌بخش‌های اصلی را با یکدیگر درک کنند. تصاویر نیز به زبان‌آموزان کمک می‌کند تا ارتباط دانش دیداری و دانش زبانی خود را با هم پیوند داده، تا آن دانش جدیدی را که کسب کرده‌اند با آموزه‌های

قبلی خود پیوند دهند و آن‌ها را فعال سازد. به این ترتیب زبان‌آموزان به خوانندگان بهتری در زبان مقصد تبدیل می‌شوند و به هدف آموزشی دست می‌یابند.

در هر طراحی آموزشی شروع و پایان مناسب از اهمیت بالایی برخوردار است. طرح درسی موفق است که بتواند دانسته‌های پیشین زبان‌آموزان را فعال کند، سپس این دانسته‌ها می‌بایستی در فضایی مناسب برانگیخته شوند و در نهایت هدف آموزشی را به دست آورند. چارچوب طرح درس مشخص است و زبان‌آموزان را با انبوه اطلاعات بیهوده تنها نمی‌گذارد. در ارزشیابی، اهداف آموزشی، متناسب با کیفیت و کمیت طرح درس برای دانشجویان مشخص است. امروزه «ارتباطات» هدف اصلی آموزش است؛ بنابراین دانشجو باید زبانی را که در حال یادگیری است، بفهمد و صحبت کند تا بتواند به بهترین شکل ممکن با افراد مختلف ارتباط برقرار کند. در آموزش زبان در حوزه ارتباطات از متون واقعی استفاده می‌شود و نه از دیالوگ‌های مصنوعی. به این ترتیب دانشجو با جنبه‌های متنوع یک زبان در موقعیت‌های واقعی آشنا می‌شود. خواندن، گوش دادن، یا به نوعی آشنایی با متون ادبی این فرآیند را برای دانشجو آسان می‌کند. این طرح درس یک چارچوب علمی و طبقه‌بندی واحد را برای هم معلم و هم دانشجو ارائه می‌دهد.

نتایج به دست آمده از آمار نشان می‌دهند که در نتایج گروه آزمایش تفاوت معناداری وجود دارد. در طول یک نیم‌سال (اول ۱۴۰۱-۱۴۰۲) مهارت درک مطلب زبان آلمانی دانشجویان به تدریج بهبود یافت که در پایان نیم سال و با یک پس‌آزمون ثابت شد. نتیجه چنین بود که دانشجویان گروه آزمایش نمرات به مراتب بهتری نسبت به دانشجویان گروه کنترل داشتند. اگرچه در ابتدای نیم‌سال و در پیش‌آزمون نمرات بسیار نزدیکی را نسبت به هم کسب کرده بودند. روال تمرینات در همه دروس یکسان بوده، بنابراین چالش دانشجو فقط بر درک مطالب است. تمامی سؤالات به طور مستقیم و غیرمستقیم به درک مطلب مربوط می‌شود و هیچ سؤالی وجود ندارد که تمرکز دانش‌آموز را مختل کند و یا او را در چالشی غیر از درک مطلب قرار دهد. تنوع سؤالات به دانشجویان با استعدادهای مختلف در حوزه زبانی این امکان را می‌دهد که بتوانند نسبت به استعداد زبانی خاص خود با متن به شکل‌های مختلفی مواجه شوند، تا بتوانند آن را به روش‌های مختلف بخوانند و بفهمند. ترکیب طرح درس و متون ادبی دانشجویان را قادر می‌سازد تا به طور منطقی و عمیق‌تر سرعت خود را در یادگیری هدفمند و موضوعی زبان افزایش دهند. زیرا از یک سو می‌توانند خود را با گفت‌وگوهای واقعی در فضایی نزدیک به کشور مقصد آشنا شوند؛ از سوی دیگر، طرح درسی متنوع، آموزنده و ساختارمند را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد. در هر طرح آموزشی، استفاده از یک شروع خوب و یک پایان مناسب از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. درس‌ها با فعال کردن دانش قبلی دانشجو و در فضایی مهیج و هدایت آن‌ها در مسیر درست و پایان دادن به نقطه‌ای مناسب شروع شده‌اند. مدرس می‌تواند با آگاهی کامل از اهداف داده شده وارد فرآیند آموزشی می‌شود بهتر می‌تواند شروع و پایان فعالیت آموزشی خود را تعیین کند. پیشنهادهایی که برای تحقیقات آینده باید در نظر گرفته شود ممکن است ایجاد طرح درس برای سه مهارت زبانی دیگر باشد. وجه تمایز این طرح درس با سایر طرح‌های درسی این است که به گروه خاصی یعنی دانشجویان ایرانی یا فارسی‌زبان تعلق دارد. هم برای نزدیک‌بودن مفهوم و متن داستان‌ها و هم به دلیل سطح بالای متون (و نه اینکه سطح زبانی دشوار باشد) برای قشر تحصیل کرده و نه عوام.

منابع و مآخذ:

- بارگاس یوسا، ماریو. (۱۳۹۲). چرا ادبیات؟. تهران: انتشارات لوح فکر.
- پهلوان نژاد، محمدرضا؛ حسینی، زهراسادات. (۲۰۲۰). «آموزش واژگان هم‌آوا - هم‌نویسه از طریق داستان». زبان پژوهشی، شماره ۱۳، ۶۳-۴۵.
- رضوانی، نونا؛ همدانی، کامران. (۱۴۰۳). «تحلیلی بر آموزش هنر در نظام آموزشی». ششمین کنفرانس بین‌المللی و هفتمین کنفرانس ملی عمران، معماری و طراحی شهری.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۶). روش‌های یادگیری و مطالعه. تهران: انتشارات دوران.
- صفوی، امان‌اله. (۱۳۹۸). روش‌ها و فنون تدریس. تهران: نشر معاصر.
- صادقی، زینب؛ محتشمی، رضا. (۲۰۲۴). «نقش فراشناخت در فرآیند یادگیری». راهبردهای علوم پزشکی، دوره ۱۳، شماره ۴، ۱۴۸-۱۴۳.
- قمی، مهین؛ مسلمی، زهرا و محمدی، سیدداود. (۱۳۹۵). «بررسی رابطه راهبردهای فراشناختی با یادگیری خودراهبر در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم». راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، دوره ۹، شماره ۴، ۲۵۹-۲۳۸.
- کارشکی، حسین. (۱۳۹۱). «تأثیر آموزش راهبردهای فراشناختی بر درک مطلب دانش‌آموزان». نشریه روانشناسی تربیتی، دوره ۸، شماره ۲۴، ۲۵-۱.
- لطفاتی رؤیا. (۱۳۸۷). «ادبیات، بستری مناسب برای آموزش زبان به زبان‌آموز ایرانی». پژوهش ادبیات معاصر جهان، دوره ۱۳، شماره ۴۶، ۱۱۵-۱۰۱.
- متولی، کوروش؛ یعقوبی، زهرا. (۱۳۹۲). «ضرورت تدوین و استفاده از طرح درس در فرآیند آموزشی». کنفرانس آموزش شیمی ایران، دوره ۸.
- معلمی، شیماء؛ لطفاتی، رؤیا. (۱۳۸۹). «آموزش زبان به کمک قصه». نشریه نقد زبان و ادبیات خارجی، دوره ۲، شماره ۴، ۱۲۹-۱۴۱.
- یوسفی، علیرضا؛ گردان شکن، مریم. (۱۳۸۹). «مروری بر توسعه یادگیری خود راهبر». مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۰، شماره ۵، ۷۸۳-۷۷۶.